

Paskanjauhanta, neokratia ja elämän tarkoitus – totuudenjälkeisyyden sosiohistoriaa

VESA TALVITIE

Ilmaisu ”totuudenjälkeinen aika” nousi Brexit-äänestyksen ja Donald Trumpin vaalikampanjan myötä kuin tyhjästä luonnehtimaan aikakauttamme. Totuudenjälkeisyyden taustalla on nähty lähinnä Yhdysvaltain sisäinen jakaantuneisuus ja Venäjän trollitehtaat. Ajanhenki huutaa kuitenkin syvempää analyysiä. André Spicerin tuore ja Harry G. Frankfurtin hieman vanhempi suomennettu kirja pureutuvat omilla tavoillaan ilmiöön.

Teokset menevät suomennusongelman takia vakavahenkiseltä lukijalta helposti ohi: Frankfurtin teos on nimeltään *Paskapuheesta* ja Spicerin *Paskanjauhantabisnes*. ”Bullshitin” kääntäminen ”paskapuheeksi” ja ”paskanjauhannaksi” on maanläheisydessään hieman vieraannuttavaa, mutta suomennus on kuitenkin ehdottoman perusteltu – esimerkiksi ”liirumlaarumilta”, ”soo-palta”, ”humpuukilta” ja ”käsiterunoudelta” puuttuu alkuperäisen ilmaisun maanläheinen särmä. Teokset on kirjoitettu ennen totuuden jälkeisyys-ilmaisun syntyä, ja siten Spicerin kirja luo suorastaan profeettallisesti sosiohistoriallista taustaa totuudesta piittaamattomuudelle.

Filosofi Frankfurtin vain kookkaan älypuhelimien kokoinen kirjanen keskittyy paskapuheen määrittelyyn ja sen erottamiseen valehtelusta. Englannin kielessä paskanjauhanta viittaa äijä- (*bull session*) ja ämmäporukoiden (*hen session*) turpakäräjiin. Niissä ei valehdella, vaan keskustelu vain on luonteeltaan sellaista, ettei totuudellisuudella ole merkitystä.

Frankfurt erottaa paskanjauhannan omaksi keskustelulajikseen, jossa puhuja ”ei ole sen enempää toden kuin epätodenkaan puolella. Toisin kuin rehellinen ihminen ja valehtelija, hän ei kiinnitä tosiasioihin mitään huomiota, paitsi milloin niistä on hänelle apua sanomansa perille saamisessa”. Paskapuheessa siis esitetään tosiasiaväitteitä maailmasta välittämättä kuitenkaan niiden paikkansa pitävyydestä – pyrkimyksenä on sen sijaan luoda vaikutelmia, suunnata huomio toisaalle, herättää tunteita tai hallita ilmapiiriä ja keskustelunaiheita.

Suomessakin 1980- ja 1990-luvuilla paljon huomiota osakseen saaneen postmodernismin voi nähdä ”muokkaa sinäkin oma todellisuutesi” ja ”näin se meillä koetaan” -suhtautu-

Harry G. Frankfurt
Paskapuheesta
Johnny Kniga, 2005

André Spicer
Paskanjauhantabisnes
niin & näin, 2018

mistavan filosofisena kehtona. On perusteltua pitää totuudesta piittaamatonta puhetapaa suorastaan aikamme leimallisena piirteenä, sillä aiemmin Esson baareihin ja viihdeohjelmin rajautunut ilmiö on levinnyt mitä erilaisimpiin yhteyksiin: sosiaaliseen mediaan, informaatio-sodankäyntiin, valemedioihin ja populististen poliitikkojen puheisiin. Myös esimerkiksi tiedotusvälineissä yleistyneen ilmaisun ”esitti tapahtuneesta oman versionsa” voi nähdä luovuttamisena totuuden tavoittamisen suhteen.

Spicer paikantaa paskanjauhannan leviämisen työelämässä (postmodernismin suosion aikoihin) tapahtuneeseen käänteeseen. Tuotannon fordistisen rationalisoinnin reitti oli 1990-luvulle tultaessa varsin pitkälle kuljettu. Työn kohde tai sisältö oli myös muuttumassa: konkreettisten seikkojen sijaan työ-

tehtävät alkoivat enenevästi liittyä erilaisiin hallinnollisiin, juridiisiin, mittausteknisiin sekä organisaation maineenhallintaan kytkettyihin abstraktioihin. Tässä vaiheessa organisaatiot alkoivat myös henkilöstön koulutuksen sijasta *kehittämään* sitä – vaikuttamispyrkimys laajeni kognitiivisista seikoista (tiedosta ja osaamisesta) persoonallisuuteen, suhtautumistapoihin ja asenteisiin.

Edeltävien sukupolvien konkreettisessa työssä tehdyt ratkaisut tuottivat hedelmää niiden hyvyttä tai huonoutta seuraten. Abstraktioilla operoivassa huomiotaloudessa toimilla ei ole takaisinkytkentää fyysikaaliseen todellisuuteen, vaan ainoastaan sosiaalisesti tuotettuun virtuaalitulodellisuuteen. Scifi-henkisessä kirjallisuudessa ja elokuvissa on pohdiskeltu virtuaalielämän mahdollisuutta. Matrix-elokuva on ehkä vain teknologiahenkistä tieteisfantasiaa, mutta elämämme on jo virtualisoitunut erilaisen (teknologiaan kylläkin nojaavien) sosiaalisten tekijöiden kautta.

Sosiaalisessa virtuaalitulodellisuudessa voi menestyä olemalla mielenkiintoinen persoona, keksimällä uusia sanoja, tai myymällä ilmaa tai toisen omaisuutta. Spicerin mukaan aikamme *neokratiassa* ei tosiasiaa tavoitella innovatiivisuutta vaan ainoastaan innovatiiviselta vaikuttamista.

Viime vuosituhanen lopun asetelma loi tilauksen psykologisemmille johtamisopeille ja synnytti konsulttien armeijat sekä laajan johtamiskirjallisuuden. Tämä laukaisi paskanjauhannan entropian – nopeasti vaihtuvista muotivirtauksista (taylorismi, tavoitejohtaminen, tiimi-johtaminen, innovaatiojohtami-

nen...) nousseet luennot, roolileikit ja aivoriihat muodostuivat suorastaan sukupolvikokemuksiksi nyt työuran lopulla oleville ikäluokille.

Bisnes- tai konsulttipaskanjauhanta koostuu hienolta kuulostavista sisällyksettömistä sanoista sekä vaikuttavista, mutta vailla logiikkaa olevista ajatuksenkuluista. Työntekijälle ns. hampurilaisperiaatteella annettussa palautteessa havainnollistuu työelämään tunkeutuneet totuudellisuuden hämärtävät puhetavat. Kun työntekijä tietää tämän periaatteen, esimiehen kriittistä ”pihviä” pehmentävä positiivinen sämpyläaluke ja -lopuke muodostuu totuusarvoltaan sumeaksi kielelliseksi rituaaliksi.

Spicer osoittaa terävästi, kuinka paskanjauhanta samaan aikaan sekä määrittää henkilöiden ja organisaatioiden uskottavuutta, että toimii alustana Dilbert-, puppugeneraattori- ja bullshittingohuumorille. Hän huomauttaa myös, että työtehtävistä, jotka ilmeisemmin tuottavat joillekin oikeaa hyötyä, tavataan maksaa vähiten.

Spicerin kirjan esimerkeissä päärooli on Englannilla ja BBC:llä, mutta myös Suomi saa huomiota osakseen: kirjassa kerrotaan Oulussa järjestettävästä Polar Bear Pitchistä (jossa omaa liikeideaa saa esitellä niin pitkään kuin kykenee kyhjöttämään avannossa) ja Aalto-yliopiston vertaamisesta MIT:hin, mutta ennen kaikkea vuosituhanen alun Nokia esitellään jonkinlaisena positiivisuuspuheen aavelaivana.

Spicer analysoi Stephen Elopin ”Hello there” -viestiä esimerkkinä organisaatioiden tyypillisestä paskanjauhannasta ja ruoskii Nokian organisaatiokult-

tuuria meille muista yhteyksistä tutulla tavalla. Spicerin kirjan suomalaisissa arvioissa ”Nokia upposi paskanjauhantaan” -näkökulma saa luonnollisesti paljon tilaa.

Voi tuntua yllättävältä, että viinaanmenevänä, umpimielisenä tennissukaväkenä tunnettu kansamme saa näin suuren roolin paskanjauhanta-analyysissä. Huomatkaamme kuitenkin, että vuosikymmeniä kestänyt suومتtumisen aika oli Spicerin ja Frankfurtin kuvaamaa ilmiötä itseään.

Nykypäivän organisaatiot eivät siis pärjää vain olemalla hyviä ja aikaansa seuraavia, sillä ne ovat kainaloita myöten paskanjauhannan todellisuudessa – on ennen kaikkea *vaikutettava* innovatiiviselta, dynaamiselta, matalalta, ajan hermolla olevalta, ketterältä ja niin edelleen. Paskanjauhannasta irtisanoutuminen ei ole mahdollista työntekijällekään.

Työntekijä saattoi aiemmin nojata koulutuksen ja työkokemuksen kautta hankittuun tietoon ja osaamiseen. Spicer kuvaa, kuinka myös asiantuntijuus on irtautunut totuudesta ja todellisuudesta: osaamaton ja perehtymätönkin voi hyvin pärjätä asiantuntijuuden markkinoilla, ja tämän takia oikeastikin osaavat ja ymmärtävät joutuvat kuorruttamaan asiantuntijuuttaan erilaisilla muotisansoilla ja itseään brändäämällä.

Spicerin ja Frankfurtin teokset on kirjoitettu ennen varsinaista totuudenjälkeistä aikaa, jolloin paskanjauhannan leviäminen oli vielä hieman akateemislunteinen kysymys. Ehkä tämän takia teoksissa ei pohdiskella aihetta lainkaan elämänfilosofisesta näkökulmasta. Spicerin analyysin pohjalta on kuitenkin nähtävistä

sä, kuinka organisaatiopaskanjauhanta on valunut jopa elämän tarkoituksen pohdintaan.

Hyvä elämä on filosofian klassinen teema, ja se on myös erilaisten maailmankatsomusten, uskontojen ja aatteiden ytimessä. Klassisten oppien ja opetuksen näkökulmasta olisi suorastaan absurdia, että yksilö pohtisi omaa hyvää elämäänsä johtamisoppien ja vaihtuvien työnan-

tajien etujen pohjalta. Juuri tässä puitteessa eksistentiaalisia kysymyksiä kuitenkin näkee esitetävän: Kuinka vapaa-aika palvelisi mahdollisimman hyvin työstä palautumista? Kuinka ”brändätä” itsensä ja kuinka itseä pitäisi ”johtaa” työn ulkopuolellakin? Miten saada yksityiselämän ”verkostot” (ent. kaverit ja ystävät) palvelemaan uraa? Kuinka ”leanata” kotiaskareiden hoito?

Eksistentiaalistisesta näkökulmasta ”yrityksen tavoitteisiin sitoutuminen” lienee kuitenkin organisaatiopaskanjauhannan mädin hedelmä. Yritys on kuin virtaavan veden säiliö, jonka sisältö (työntekijät, johto, omistajat, toimiala ja asiakkaat) vaihtuu koko ajan. Kun yritys on abstraktio, jonka etu ei ole kenenkään tai keidenkään etu, miksi ihmeessä sitoutua siihen?

Eeva Lennonin seikkailut

JARKKO ESKOLA

Eeva Lennon (o.s. Karikoski s. 1936) on kirjoittanut hauskat, sekä henkilökohtaiset että poliittiset, hyvin kerrotut ja kiintoisat muistelmat. Ne kattavat ajanjakson lapsuuden sotavuosista Englannin nykypäivään, eroon EU:sta. Ensimmäiset sata sivua kuvaavat lapsuutta, nuoruutta ja opiskeluaikaa, toiset sata sivua nuoruutta, freelance-töitä Ranskassa ja Pariisia 1960-luvun opiskelijamellakoiineen ja viidettä tasavaltaa de Gaulle hallitsijanaan. Viimeiset kaksisataa sivua ovat jo tutumpaa viestintää. ”Täällä Eeva Lennon, Lontoo” palauttavat mieleen aktiivisen, analyysoivan ja realistisen raportoinnin 1970-luvun alusta nykypäivään. Ikätoverilukijalle ja aktiivisesti kansainvälistä politiikkaa seuranneelle ne toimivat oivallisina muistin palauttajina ja kuluneitten vuosikymmenien hahmottajina.

Eeva Lennon tunnustaa, että hän tunsi isänsä eversti V. A. M. Karikosken ”vain lempeänä ja suvaitsevaisena isänä, jon-

ka kanssa puhuin ’asiaa’ pienestä pitäen”. Isä oli Ranskassa upseerikoulutuksen saanut korkearvoinen sotilas, sodan aikana päämajassa Mannerheimin läheinen työtoveri, ja sittemmin Suomen Työnantajien Keskusliiton toimitusjohtaja. ”Hänen työstään en tiennyt tuon taivaallista, hän oli barrikadin vääreillä puolen ja siksi varmaan patavanhoillinen”. Vasta muistelmia kirjoittaessaan Eevalle lopullisesti paljastui, että ”hän, isä, se todellisuudessa oli Suomen todellinen modernisoija”. EK:n/STK:n historian kirjoittaja Markku Mansner avaa hänen silmänsä isän merkitykseen suomalaisen yhteiskunnan sodan jälkeisenä rakentajana. Karikoski kuolee työn ääreen vain 58 vuotiaana.

Eeva lukeutuu 1950-luvun ylioppilasnuorisoon. Taustalla on ylioppilastutkinto Suomalaisesta Yhteiskoulusta, valintoina oikeustieteen opinnot, yliopiston kahvila ja sen nuorten intellektuellien pöytä. Tylsän juridiikan ohella kuppilassa syn-

Eeva Lennon
Eeva Lennon, Lontoo
Karisto, 2018

tyy kiinnostus uuteen valtiotieteelliseen tiedekuntaan. Tuloksena tästä Eevalle on kaksi loppututkintoa ja rohkeus kirjoittaa Ylioppilaslehteen. Sitä kautta aukesivat monet kontaktit.

Opiskelukesinä Eeva suuntaa kulkunsa Pariisiin, sinne missä isä oli Ranskan tunnetuimman sotilaskorkeakoulunsa käynyt, ja jonne isä oli palannut Suomen sotilasasiamiehenä 1920-luvulla tavatakseen Suomen lähetystössä työssä olleen tulevan puolisonsa. Sieltä oli Eevan toinen kotikieli, ranska, peräisin, ja sinne hän suuntasi jälleen opintojensa jälkeen. Yksi syy Pariisiin paluuseen oli se, että Eevan alkaessa etsiä puolisoehdokasta ”kaikki suomalaiset ’kulttuurin isot pojat’, kiinnostavat nuoret miehet, olivat jo naimisissa. Pariisis-